

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ կոմերցիոն ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Արձակ, պատմվածք

13+

Մանուկ Մնացականյան

Լուսավորչի կանթեղը

Տասնյոթ-քսան տարեկան տղաների ջոկատը Շուշիից իջնում էր Քարինտակ: Շուշիում հրամանատարը՝ 30-ին մոտ, կարշնեղ, կոճոյի պես մի տղամարդ, որին բոլորն Արջ էին ասում, նրանց շարեց, գրեց անուն–ազգանունները, հարցրեց զբաղմունքը ու հենց ասացին զբաղմունքը՝ կորցրեցին անունները, ու մեկը կոչվեց Նկարիչ, մյուսը՝ Բանասեր, մյուսը՝ Շկոլնիկ... Եվ այդպես: Ամենածիծաղելին սև աչք-ուներով տղան էր, որ հրամանատարի՝ զբաղմունքի մասին հարցին պատասխանեց.

— Բառադի:

Շարքը քրքիջից խեղդվում էր, հրամանատարը՝ փորձված կռվող, մեղմ ժպիտով ունկնդրում էր նրանց մանկական ուրախությանը, և այդ ժպիտից քաջալերված, խումբն ավելի էր քրքրվում:

— Ծիծաղելու ի՞նչ կա,— դեմքը խոժոռեց Բառադին:

— Չգաստ,— անսպասելի խստացավ հրամանատարը: Ջոկատը սսկվեց:

— Ինչի՞ քառադի, — հարցրեց հրամանատարը:

— Երրորդ մասում իմ համար քառադի ֆոֆոնում էի:

— Պարզ է,— ասաց հրամանատարը, մի պահ էլ ժպիտը խաղաց նրա աչքերում և նորից խստացավ,— հրաման է տրված՝ զգաստ:

Ջոկատը ձգվեց: Հրամանատարը՝ գլուխը կախ մի քանի քայլ արեց, աչքի պոչով նայեց տղաներին, համոզվեց, որ ամեն ինչ կարգին է, կանգնեց, բացատրեց.

– Հիմա կիջնենք Զարինտակ, կծանոթանանք զենքի տեսակներին, կսովորենք օգտագործել, հետո՝ կերևա:

Աստծուն է հայտնի, թե տղաներից ով ինչ ճանապարհով է հասել Շուշի ու անդամագրվել կամավորների ջոկատին: Նրանցից մեկը Նույնիսկ Սիրիայից էր եկել, հասել, և նրա ուսանող լինելը տղաները հաշվի չառնելով՝ կոչեցին Թմբիկ: Ջոկատը կարելի էր իջեցնել ավելի հարմար ճանապարհով, որով հատուկեևս մեքենաներ էին գնում գալիս, բայց հրամանատարը նրանց տարավ մինչև ծնկները ձյունով ծածկված զառիթափով, և տղաներից յուրաքանչյուրը մտովի հրամանատարի արածը որակեց հիմարություն: Նրանք չէին հասկանում, որ դա իրենց առաջին փորձությունն է:

Չինվորական ղեկավարությունը հիմնականում Արջին էր վստահում Նորելիկների մարտական առաջին մկրտությունը: Դա, երևի, ամենադժվար գործն էր, և դա նրան հաջողվում էր, ծանոթացնում էր զենքի տեսակներին, մի քանի օր զինվարժանքներ անում, տանում առաջին մարտին, տասնհինգ-քսան օր մնում հետները, նրանց հետ կռվում ու ջոկատը հանձնում նոր հրամանատարին:

Վայրեջքը դժվար էր: Առջևից Արջն էր գնում, երբեմն շրջվում, նայում տղաներին, նրանք դանդաղ էին շարժվում: Առաջինը չդիմացավ Թմբիկը:

— Այս երկիրը անտրամաբանությունների երկիր է,— կանչեց, կանգնեց, թաշկինակով սրբեց ճակատի քրտիկը:— Հրեն ճանապարհը, մեքենաներն էլ անցուդարձ կանեն: Այնպես ավելի շուտ տեղ կհասնեինք, եղբայր...

Խումբը քիչ վեր, Արջը՝ ներքևում, կանգնած էին դեմդիմաց, և խումբը սպասում էր Արջի պատասխանին: Պատասխանեց Բառադին.

Տրոլեյբուս չե՞ս ուզում, Թմբիկ...

Վայ քո մեռելը չտրաքի,— ասաց շեկիկ տղան, որ հաստատ լեռնցի էր ու քայլելիս ետ չէր մնում Արջից, ափը ափին շոխկացրեց և նորից ցատկոտեց քրքիջը:

Արջը մեղմ ժպտում էր ու, երևի, այդ ժպիտն էր հավատ ու վստահություն ներշնչում տղաներին:

— Գնացինք,— ասաց Արջը:

Քրքիջից թեթևացան և շարժվեցին հրամանատարի հետևից: Միայն նկարիչն էր երբեմն կանգնում, վերացած հայացքով նայում այս ու այն կողմ:

— Ինչի՞ ես ոտքդ կախ գցում, նկարիչ,— իր առաջին սրախսությունից ոգևորված ձայն տվեց Բառադին: Քեզ համար էլ մի մերսեդես չբերե՞մ...

— Գեղեցիկ է,— սթափվեց նկարիչը:

— Գեղեցկության ժամանակը չի,— ասաց Շկոլնիկը,— գնացինք: Արջը նայեց Շկոլնիկին, կկոցեց աչքերը.

— Գեղեցկությունը ժամանակ չունի, տղա ջան: Գեղեցկության ժամանակը միշտ է: Կռվելիս էլ պիտի գեղեցիկ կռվես, որ շահես...

Հովհարային անջատում էր, համատարած ցուրտ ու խավար: Նկարչի հայրը կնոջ հետ խոսակցությունից խուսափելու համար շուտ պառկեց, վերմակը քաշեց գլխին: Կինը մաշիկները քստքստացնելով քիչ էլ այս ու այն կողմ արեց խոհանոցում, մոմը ձեռքին ննջարան մտավ, մոմակալը դրեց կավից պատրաստված խաչքարի մոտ, եկավ, պառկեց

մահճակալին: Կինն առաջին անգամ մոմ դրեց խաչքարի կողքին, և դա անհանգստացրեց ամուսնուն, մոռացնել տվեց ձևական քնածությունը.

— Մոմն ինչո՞ւ վառ թողեցիր...

— Կարող է վերկենալ ենք ուզում, մի ճրագ չլինի՞: Ընկնենք ջարդոկսուրդ լինե՞նք...

— Բայց ինչո՞ւ խաչքարի կողքին դրեցիր,— համառեց ամուսինը:— Սեղանին ավելի հարմար էր...

— Մոմը պիտի խաչքարի կողքին լինի,— ասաց կինը: - Քնած էիր՝ քնիր:

Նկարիչ որդին խաբեց ծնողներին.

— Մեր խմբից հինգ հոգու Շուշի են ուղարկում Ետյուդներ անելու,— ասաց:

— Հայաստանում տեղ չկա՞ Ետյուդի համար,— չհասկացավ մայրը:

— Շուշին Հայաստան չի՞,— քթի տակ ժպտաց տղան ու մայրը լռեց:

— Ովքե՞ր են,— հարցրեց հայրը:

— Երկու տղա, երկու աղջիկ ու ես: Դու նրանց չես ճանաչում :

Աղջիկների ներկայությունը փոքր-ինչ հանգստացրեց մորը, բայց և ասաց.

— Ցո՛ւրտ, ձմե՛ռ, ավերակված...

— Էստեղ ցուրտ, ձմեռ, ավերակված չի՞,— ասաց տղան:— Էստեղ գոնե Էլեկտրականություն կա:

— Էլեկտրականություն կա,— հաստատեց հայրը, որ լրագրողի իր աշխատանքի բերումով արդեն մի քանի անգամ եղել էր Շուշիում:

— Բա ես ի՞նչ եմ ասում,— ուրախացավ տղան:

— Ինձ լսես՝ գարնանը կգնաս,— ասաց մայրը:— Հիվանդացար՝ ո՞վ է տերդ...

— Հինգ հոգով ենք, իրար տիրություն չե՞նք անի...

— Քեզ ասացին՝ վեր, գնա Շուշի,— չհանգստացավ մայրը:

— Չէ: Ասացին՝ Շուշիում հինգ տեղ կա, ովքե՞ր են ուզում: Մենք էլ ասացինք՝ մենք: Համ էլ Էստեղ նկարչական ստուդիա են բացել, երեխաների հետ պիտի պարապենք:

— Թող գնա,— ասաց հայրը:— Հիմա Էստեղ վտանգավոր չի:

— Հիմա ամեն տեղ է վտանգավոր,— ասաց մայրը: — Մարդ մթին վախենում է տնից դուրս գա:

— Առավել ևս,— ասաց հայրը:— Միայն ամեն օր, գոնե օրումեջ կգանգահարես:

Հեռախոսային կապը լավ է աշխատում:

— Ոչ մի օրումեջ,— ասաց մայրը: — Ամեն օր:

Տղան մի անգամ զանգահարեց, ասաց, որ լավ են տեղավորվել, ասաց՝ Էս ի՞նչ պայծառ աշխարհ է ու Էլի հիացմունքի խոսքեր ասաց և այլևս հեռախոսազանգ չեղավ:

Խաչքարն այնպես էր դրված, որ կողքին վառվող մոմի լույսը տեսանելի էր միայն կնոջը: Որպեսզի ամուսինը այդ լույսը տեսներ, պետք է դեմքով շրջվեր կնոջ կողմը, բայց նա դա չէր անում: Չէր անում, որովհետև եթե կինը հասկանար, որ ինքը քնած չէ և խոսեր, իսկ խոսքն անպայման որդու մասին էր լինելու, այլևս չէր դիմանա ու կասեր ճշմարտությունը: Ճշմարտությունն այն էր, որ այսօր գնացել, հետաքրքրվել էր՝ ովքեր են տղայի հետ Շուշի մեկնել, որպեսզի նրանց հարազատներից մի տեղեկություն իմանա: Պարզվել էր, որ ոչ ոք Շուշի չի գնացել և ընդհանրապես Շուշի գնալու մասին ինստիտուտում խոսք չի եղել: Հիմա հայրը գոց աչքերով մտաբերում էր վերջին ամիսներին տղայի վարքը, նկարում էր, գովում էին, բայց աշնանային մի օր մթնդած տուն եկավ, կողմ գցեց Ետյուղներն ու փլվեց բազկաթոռին:

— Ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց ինքը:

— Մեր վերջին կուրսի տղերքից մեկը Լաչինում զարկվել է,— ասաց տղան, չդիմացավ, երեխայի պես հոնգուր-հոնգուր լաց եղավ:

Մայրն եկավ, շոյեց տղայի գլուխը.

— Կռիվ է, բալես, կռիվն առանց զոհի չի լինում,— կռացավ, այտը համբուրեց:

— Հա,— անսպասելի ըմբոստացավ տղան:— Նրանք Էնտեղ զարկվեն, մենք Էստեղ Ետյուղ անենք...

Լրագրողի իր ականջը որսաց, ասում է զարկվեն, չի ասում զոհվեն: (Չարկվեր) բառի մեջ ավելի խոր իմաստ է դնում տղան:

— Ցավոք՝ պատահում է,— ասաց ինքը:

— Էդ ցավոք-մավոքը որ չեք ասում՝ մարդ քիչ է մնում գժվի,— բղավեց տղան:— Գոնե սուս մնացեք...

Մայրը մատը տարավ շուրթերին, իրեն գլխով խոհանոց կանչեց: Ինքն ու կինն անձայն նստեցին խոհանոցի մթության մեջ: Դիմացի շենքից երաժշտություն լսվեց, «խարոշի» տղերքն էին, այդպես էր թաղը նրանց անվանում, շուրջբոլորը ցուրտ ու խավար՝ Աստծուն էր հայտնի, թե որտեղից՝ նրանք միշտ լույսի ու լուսավորության մեջ, քեֆ էր, որ անում էին՝ ճաշակով, մակարոնակով, երգ ու պարով, ծափ ու ծիծաղով: Տղան նրանց դեռ մանկուց չէր սիրում.

— Մեխը վերցնես, գնաս դրանց մերսեդեսի պակրիշկեքը ծակես...

— Անվաղող,— ուղղում էր ինքը:

— Նրանցը պակրիշկա է:

Ինքն ու կինը մտովի տղայի հետ էին և խոհանոցից ե-րաժշտությունը լսում էին ու չէին լսում: Տղան պոկվեց տեղից, բացեց պատշգամբի դուռը, ձեռքը դիմացի շենքը պարզե-լով բղավեց.

— Անասուններ... Անասուններ... Կալաշնիկովը վերցնես ու սրանց վերջը տաս...

Ապա հայրը հիշեց, նկարել սիրող տղան այլևս չէր նկարում՝ «Հավես չունեմ»: Ու հանկարծ՝ Շուշի, Ետյուղները անելու: Հայրը հասկացավ, որ տղան գնացել է կռվելու...

Ուրիշ էին մոր մտքերը, նա նայում էր մոմի թրթռացող լույսին, և նրա խոսքը առ Աստված էր: Մի քանի օր առաջ էր գնացել ինստիտուտ, պարզել որդու սուտը և ամուսնուն ոչինչ չէր ասում: Հիմա արցունքներն աչքերից գլորելով Աստծուց ներողություն էր խնդրում, որ ամուսնուց թաքցնում է, որ սովորականի պես դեմքը հարդարում է, որ ժպտում, կատակում է

ամուսնու հետ, որովհետև ամուսնու սիրտը թույլ է, իմանա՝ չի դիմանա: Նա հիմա մտածում էր, որ մի երեխան քիչ է, որ ինքը երեխա ծնել այլևս չի կարող: «Աստված,— մտովի շարունակեց մայրը,— միակս է, միսուճարս, գառնուկս»... Մայրը գեղեցիկ խոսքի ու մտքի վարպետ էր, բայց այս պահին ոչ մի գեղեցիկ խոսք մտքով չէր անցնում, ասվածը պարզ էր ու շիտակ:

«Աստված, դու գիտես՝ իմ հող ու ջրի համար ուշքս գնում է, հող ու ջուրը, գիտեմ, արյունով են պահում, թե ապրեցնելու ես՝ միասին ապրեցրու, թե տանելու ես՝ երեքիս միասին տար...»: Արցունքները գլորվում էին, իսկ նա նույնիսկ քիթը վեր չէր քաշում, որ չարթնացնի ամուսնուն: Եվ ինքն իրեն, նույնիսկ Աստծուն չէր խոստովանում, որ հոգու հեռու-հեռավոր խորխորատներում հպարտ է իր որդու արարքի համար: Անկյունում, խաչքարի մոտ մարմանդ թրթռում էր մոմի լույսը:

Առավոտյան նկարչի հայրը մեկ ծխեց, երկու ծխեց ու վերջապես խախտեց խոհանոցի ցուրտ լռությունը:

— Ղափան գործուղման եմ գնալու: Մոռացա քեզ ասել: Կինը հարցական նայեց ամուսնուն:

— Թուրքերը նորից քաղաքը ռմբակոծել են, պիտի գրվի,— հայացքը փախցրեց ամուսինը:

Կինը գնաց, խոհանոց բերեց ամուսնու ճամփորդական պայուսակը ու սկսեց մեջը խցկել մսի պահածոներ, խտացրած կաթ, շաքարավազ, բրինձ, կոնֆետներ և էլի բաներ, որ փաթեթավորված էին, և ամուսինը չէր հասկանում, թե դրանք ինչ են:

— Ես ի՞նչ ես անում...

— Սահմանամերձ տեղ է,— մուրաբայի բանկան պայուսակի մեջ տեղավորելով խոսեց կինը,— ճանապարհը մեկ բաց է լինում, մեկ՝ փակ: Ո՞վ գիտի՝ ինչքան կմնաս:

Ամուսինը ծխախոտը հանգրեց, ելավ, մոտեցավ կախիչին, ցանկացավ վերարկուն վերցնել՝ կինը չթողեց:

— Սպասիր:— Գնաց, պահարանից հանեց ոչխարի դաբաղված մորթուց կարված մուշտակը:— Սա հագիր:

— Չյուսիսային բևեռ եմ գնում,— քթի տակ ժպտաց ամուսինը, մուշտակը հագավ:

Կինը գրկեց ամուսնուն, այտը հպեց այտին, պահեց ու անսպասելի ծնկեց ամուսնու դիմաց:

— Աղաչում եմ՝ վերցրու, հետդ բեր...

— Ղափան եմ գնում,— կմկմաց ամուսինը:

— Ասա՝ մայրդ հիվանդ է, ծանր հիվանդ է՝ ձագուկս վազելով կգա,— արցունքները հոսեցին մոր աչքերից, ձայնը կերկերաց:

— Ես նրան չեմ խաբի,— խոժոռվեց ամուսինը:

— Ես չեմ կարող դերասանություն անել, հասկացիր,— համարյա շշուկով արտասանեց կինը:— Էլ չեմ դիմանում...

Անսպասելի աշխատեց խոհանոցի ռադիոն պարեղանակ էր նվագում:

Մի շաբաթվա զինավարժանքներից հետո ջոկատը դիրքեր գնաց: Փոխարինելու էին կռվողներին: Նորեկների պատկերացմամբ կռվողները պիտի առնվազն Արջի նման պինդ, կռուտ ու կոպիտ տղամարդիկ լինեին, բայց չէ՛ հենց իրենց տարիքին էին, միայն ավելի նիհար, անթրաշ, խանձված դեմքերով: Արջն ու հրամանատարը գրկախառնվեցին:

— Ինչ կա,— հարցրեց Արջը:

— Սովորական,— ասաց հրամանատարը:— Մեկ-մեկ վրա են տալիս:

— Կորուստները...

— Մի սպանված, երկու վիրավոր: Ծխելու բան տուր:

— Ո՞վ էր,

— Հաթերքի տղերքից էր: Չես ճանաչի:— Հրամանատարը ծխախոտը վառեց, երանությամբ ներս ձգեց ծուխը, դանդաղ արտաշնչեց:— Ես անտերից շատ ենք նեղվում:—Նա վերուվար արեց մատների արանքում պահված սիգարետը:

— Նորություն ասա,— ժպտաց Արջը, դարձավ Բանասերին:— Ծխելու բան տուր տղերքին: Հնետը վրա տվեցին: Տուփերը վերցնելը, բացելն ու ծխելը մեկ եղավ:

— Ինչո՞վ են խփում,— Արջը ցնցեց հրամանատարին, որ ծխելուց չէր հագնում:

— Մինամյոտ, տանկ, ԲՄՊ: Հաթերքցուն ԲՄՊ-ից խփեցին:

— Ուրի՞շ...

— Ջրամբարի կողմերը տեխնիկա է, որ կուտակում են: Նորեկները խմբվել էին Արջի շուրջը, ինչպես ճտերը՝ թխամոր, և ուշադիր լսում էին նրանց խոսակցությունը:

— Հարձակումներում օրինաչափություն կա՞...

— Այ տղա, դրանց հրամանատարը կամ շիզոֆրենիկ է, կամ էլ ուռում են. հենց փորների կշտանում է՝ վրա են տալիս: Վերևից թրաշում ենք ու վերջ:

— Ջահելներիս բան չունե՞ս ասելու, - հրամանատարին աչքով արեց Արջը:

— Ասեմ,— ժպտաց հրամանատարը:— Ուրեմն շատ չէ, մի երկու անգամ կարգին, տղամարդավարի վախենում եք, սպառում եք վախի ձեր բոլոր պաշարների ու դրանից հետո գործը գնում է...

— Ասել է Բեկոր Աշոտը,— վրա տվեց Բառադին:

— Սովորեցրե՞լ ես,— կոտր ընկած Արջին նայեց հրամանատարը:— Հլա չսովորեցնեիր, քեզ Արջ կասեն:

Արջը քթի տակ խոխոտոցով ծիծաղում էր:

Շուշիում նկարչի հորն ասացին, որ կամավորներին Քարինտակում են վարժեցնում, Արջի ջոկատն է:

— Արջն անուն-ազգանուն չունի՞...

— Անուն-ազգանունով չես գտնի: Ասա՝ Արջ: Քարինտակում ասացին,

— Արջի, ջոկատը... Քսան օր կլինի, չէ՞, որ Էստեղից գնացել են...

— Ո՞ւր են գնացել:

— Ի՞նչ իմանաս:

— Ո՞վ կիմանա:

— Թե ասեն՝ Ստեփանակերտում կասեն:

Ստեփանակերտում գնաց թերթի խմբագրություն, հանդիպեց իր ծանոթին, չասաց, որ որդուն է փնտրում:

— Արջի մասին ակնարկ եմ ուզում գրել,— ասաց:— Օգնիր՝ գտնեմ: Չինվորական տեղամասում ասացին:

— Արջն իր ջոկատով սարերում է: Էստեղ Արջից պակաս տղերք չկան, նրանց մասին գրիր:

— Հանձնարարություն է,— ասաց հայրը:— Արջի մասին պիտի գրեմ: Գիտե՞ք ուր եք գնալու, հասնելու:

— Միևնույն է՝ պիտի գնամ:

— Առավոտյան եկեք, թե էն կողմերը գնացող մեքենա լինի՝ կուղարկենք:

Գիշերեց ծանոթի տանը, առավոտյան մութուլուսին ծանոթի հետ հայտնվեցին զինվորական տեղամասում:

— Զուկներդ չտարա՞վ, տնաշեններ,— ժպտաց մայրը, վերցրեց լսափողը:— Փարսադանով,— ասաց,— թղթակից է երևանից եկել, Արջին է փնտրում: Թե էն կողմերը գնացող մեքենա ունես՝ թող հետները գնա:— Մայրը մատը սեղանին կտկտացնելով լսեց մի պահ:— Հասկացանք,— ասաց,— գոնե մոտերքը կհասնի՞...— Լսափողը վար դրեց, դարձավ եկվորներին:— Իջեք առաջին հարկ, կապիտան Փարսադանով:

Ձյունը շատ էր, բեռնատարը տնքալով էր գնում: Խցիկում չորսով էին՝ վարորդը, երկու զինվորական ու նկարչի հայրը: Հայրը փորձեց խոսեցնել.

— Կյանքներիդ ո՞նց է...

— Հարմար է:

— Կո՞ւշտ եք, սովա՞ծ եք...

— Չինվորի կյանք է:

Հասկացավ, որ իրեն խոսակից չեն՝ լռեց: Մեկ ժամ, երկու ժամ: Լեռան ստորոտին մեքենան կանգնեց:

— Իջիր,— ասաց վարորդը, ինքն էլ իջավ, բռնեց հոր թևը, ազատ ձեռքը պարզեց դեպի լեռնագագաթը:

— Էն ցից-ցից քարերը տեսո՞ւմ ես... Էդ ուղղությունը բռնիր ու գնա: Հետ դառնալիս էլ Էստեղ կապասես: Օրեկան մի քանի մեքենա գնում-գալիս են՝ քեզ կվերցնեն:

Հայրը հայացքով ուղեկցեց բեռնատարին մինչև անհետացավ տեսադաշտից, ապա շրջվեց, նայեց ցից քարերին.

— Զանի՞ կիլոմետր կլինի,— խոսեց բարձրաձայն: — Երե՞ք, չո՞րս, հի՞նգ,— ձեռքը թափ տվեց, պայուսակը ուսը գցեց ու քայլեց:

Ցրտից ձյունը կարծր էր, ոտքերը չէին մխրճվում ձյան մեջ, բայց, միևնույն է, վերելքը դժվար էր՝ ժամանակ առ ժամանակ կանգնում էր և ամեն կանգնելիս շունչը տեղը բերելուց հետո անպայման խոսք էր ասում.

— Էտյուդ է անում: Տես, թե ուր է հասել շան լակուոր... Հաջորդ կանգնելուն ասաց.

— Ականջներիդ ոլորելու եմ ու՝ հայդա տուն: Աղբյուր Սերոբիս, Արարոյիս, Գևորգ Չավուշիս նայեք...

Մյուս կանգնելուն ասաց.

— Ուսանող ես, ուսանողությունդ արա, քեզ իմ ես տանջանքը պե՛տք էր... Տից քարերից ոչ հեռու դարձյալ կանգնեց.

— Չես սաստկի,— ասաց ինքն իրեն,— մենակ թե բալետո ողջ-ամռոջ լինի...

Լեռան գագաթը չհասած նորից կանգնեց, մուշտակի թևքով սրբեց ճակատի քրտինքը և այն է՝ խոսք էր ասելու, երբ անսպասելի ձայնից ցնցվեց.

— Կանգնի՛ր, կկրակե՛մ:

Նկարչի հայրը քարացավ, ապա դանդաղ պտտեց՝ հայացքը: Ոչ ոք չէր երևում:

— Ո՞ւմ եք ուզում...— նորից հնչեց ձայնը:

— Արջի ջոկա՛տն է..

— Արջի:

— Արջին եմ ուզում:

Ձյան շերտից պոկվեց սպիտակ թիկնոցով մեկը, ոտքի ելավ: Շկուխիկն էր: Ավտոմատը առաջ պարզած մոտեցավ:

— Առաջ ընկեք, գնացինք:

Նկարչի հայրն առջևից, Շկուխիկը հետևից՝ քայլեցին: Հայրն ուզում էր որդուց հարցնել սիրտ չէր անում, աշխատում էր հեռու մղել ուղեղում պտտվող բոլոր վատ մտքերը, բայց նրանք հեռու չէին մղվում, հակառակը՝ հետևում համարյա երեխա գինվորը առաջ պարզած ավտոմատով, նրա կտրուկ ու խիստ հրամանները, շրջապատի սարսափազդու լռությունը ավելի էին թանձրացնում ծանր մտքերը: Քիչ անց ցից քարերի մոտ ծուխ նշմարվեց, մարդիկ երևացին ու երբ ավելի մոտեցան՝ հայրը տեսավ որդուն: Շկուխիկը օդում կրակեց: Հայրը տեսավ, թե ինչպես է տղան նայում իրեն, տեսավ, թե ինչպես աչքերը տրորեց ու քիչ առաջ մղվելով ավելի ուշադիր նայեց և պոկվեց տեղից: Հայրը վազեց որդուն ընդառաջ, ու նրանք գրկախառնվեցին:

— Դուք ձեր պաշ-պոռոշտին արեք, ես գնացի իմ պոստը:

Երբ ողջագուրման առաջին պահն անցավ, հայր ու որդի քիչ հետ քաշվեցին ու գննեցին իրար, լրագրողի նրա աչքն անվրեպ էր՝ հայրը հասկացավ, որ այս մի ամսում տղան տղամարդ է դարձել: Որտե՞ղ չքացավ միջի երեխան: Որդին հասկացավ, որ այս մի ամսում հայրը ծերացել է:

Լռությունը որդին խախտեց.

— Ինչի՞ ես եկել...

— Եկել եմ քեզ տուն տանեմ:

— Լինելու բան չի,— խոժոռվեց տղան:

Հայրը հասկացավ, որ լինելու բան չի, ենթարկվեց կնոջ հնարած ստին:

— Մայրդ հիվանդ է, ասում է՝ ձագուկիս բեր... Որդին շեշտակի նայեց հոր աչքերին.

— Երդվիր ինձնով:

— Չեմ երդվի,— հայրը փախցրեց հայացքը:

— Հասկացանք,— ասաց տղան:

— Կռվում եք,— շփոթմունքը թաքցնելու համար ասաց հայրը:

— Ըհը,— ասաց տղան:— Նրանք հարձակվում են, մենք հետ ենք մղում: Հայրը քիչ կկոցեց աչքերը, նայեց տղային.

— Մարդ սպանե՞լ ես...

— Եսի՞մ,— այս անգամ տղան փախցրեց հայացքը, լռեց մի պահ;— Առաջին թուրքին որ խփեցի, որ ընկավ՝ Էնպես վատ զգացի...— Տղան սեղմեց, ճտճտացրեց մատները:

— Կռիվ է,— ասաց հայրը,— դու չսպանես՝ քեզ կսպանեն:

— Ըհը,— աշխուժացավ տղան,— Շեկիկի խփվելուց հետո՝ էլ ի՞նչ վատ զգալ, ի՞նչ բան...

— Ձեր ջոկատի՞ց էր...

— Ըհը... ընկերացել էինք: Այ պապ, Էստեղ մի կզաքիս կա, գալիս, իմ ծոցն է քնում: Էնքան սիրուն է...— Ժպիտը բոցկլտաց տղայի աչքերում:— Մենակ թե՛ տեսնես...

Հայրը ժպտաց, չէ, երեխան դեռ որդու մեջ է:

— Մայրդ մեղք է,— ասաց,— արի տուն գնանք: Էլ չի դիմանում:

— Էդ մասին չխոսես,— միանգամից խստացավ տղան: — Քեզ մի բան եմ խնդրում...

— Ի՞նչ...

— Չասես, որ հայրս ես:

— Ամաչո՞ւմ ես, որ հայրդ եմ:

— Տղերքի ձեռքից չեմ պրծնի: Բանասերի պապան եկավ Քարինտակ, տղային գտավ, մինչև հիմա ձեռ ենք առնում՝ մամայի բալա...

— Մամայի բալա չեք, պապայի բալա չեք, բա ո՞ւմ բալան եք, լակոտներ,— անսպասելի բռնկվեց հայրը:

— Պապ, մեկ է՝ չեմ գալու: Դու գնալու ես, ես սրանց բերանից չեմ պրծնելու:

— Լավ, եթե հայրդ չեմ, բա ո՞վ եմ...

— Ի՞նչ ես ասել, որ թողել են գաս հասնես Էստեղ,— քիչ մտածելուց հետո ասաց տղան:— Հո չե՞ս ասել՝ եկել եմ տղայիս տուն տանելու...

— Ասել եմ լրագրող եմ: Եկել եմ Արջի մասին ակնարկ գրելու:

— Ըհը,— ուրախացավ որդին:— Լրագրող ես, հորս ընկերն ես, Էստեղ հանդիպեցինք, եղա՞վ:— Տղան նայեց հորը, հասկացավ, որ հայրը կոտրվեց:— Ցավդ տանեմ,— համբուրեց հոր այտը, վերցրեց գետնին ընկած ուսապարկը: — Գնացինք:

Բլինդաժում տղաները տարակուսանքով զննեցին նորեկին:

— Հորս ընկերն է,— բացատրեց Նկարիչը,— եկել է Արջի մասին թերթում գրելու:

— Արջը քսանհինգ րոպեից կգա,— արտասահմանցու պարտաճանաչությամբ բացատրեց Թմբիկը:— Պահակակետերն է ստուգում:

Հայրը նստեց անտաշ տախտակներից հապճեպ սարքված սեղանի մոտ, պտտեց հայացքը, հասկացավ, որ բլինդաժից դուրս եկող խրամատը դեպի դիրքերն է տանում, հայացքը շրջեց, տեսավ պատերի մեջ փորված դարակները՝ մեջը գիրք, մոմ, տափաշիշ, ավտոմատի պահեստատուփեր: Անկյունում իրար վրա շարված էին ներքնակներն ու քսապարկերը: Մեծ, կանաչ զինվորական թերմոսի մեջ պետք է որ ջուր լիներ:

— Մի բաժակ ջուր կարելի՞ է...

Տղան դարակից վերցրեց տափաշիչը, պարզեց հորը.

— Թարմ է, գիշերն եմ լցրել:

Հայրը ջուրը խմեց, միսեց, կռացավ, ձեռքերը պարզեց բլինդաժի կենտրոնում ցցված վառարանին, մի պահ տաքացավ, ապա վերցրեց ոտքերի միտ ընկած ճամպրուկը և սկսեց պարունակությունը շարել սեղանին:

— Պահո՛ւ,— կանչեց Բառադին,— որ հորդ ընկերը էսքան բան է բերել, բա որ հայրդ գար՝ ինչքան էր բերելու...

Տղաների քրքիչը ցատկոտեց բլինդաժում:

— Ջուր դնենք՝ թող եռա: Բրինձը կա, պահածոն կա, շիլա եմ եփելու,— ասաց Թմբիկը:

Հոր բերած մթերքը կարծես ցրեց առաջին պահի կաշկանդվածությունը, և այս ու այն կողմից սկսեցին հարցեր տալ:

— Երևանի՞ց եք...

— Գազ, Էլեկտրականություն կա՞...

— Սեղանիկները մտո՞ւմ են...

— Հացի հերթերն էլի էնպես երկա՞ր են...

— Ի՞նչ են վառում...

Հայրը գլուխը կախեց, խոժոռվեց.

— Ծառերը... Շրջապատի ծառերը կտրում են ու վառում...

— Վա՛խ, վա՛խ, վա՛խ...— հոգոց հանեց Բառադին:

— Որ բանը ծառերին է հասել՝ դրությունը շատ լուրջ է, — եզրակացրեց Բանասերը: Պիկո, կարշնեղ 30-ին միտ տղամարդը բլինդաժ մտավ, և հայրը հասկացավ, որ Արջն է:

— Ծանոթացեք,— ասաց տղան,— լրագրող է, հորս ընկերն է, եկել է քո մասին թերթում գրելու:

Արջն ու հայրը իրար ձեռք սեղմեցին:

— Իմ մասին ինչի՞ եք գրում, սրանց մասին գրեք,— Արջը գլխով ակնարկեց տղաներին:

Հայրը չպատասխանեց, աչքերը կկոցելով երկար նայեց Արջին ու վերջապես ասաց,

— Դուք... Դուք քանդակագործ չեի՞ք...

— Ի՞նչ,— ականջներին չհավատացին այս ու այն կողմից:

«Քանդակագործ» բառը բերանից բերան անցավ: Արջը ժպտաց քթի տակ ու քիչ լռելուց հետո ասաց.

— Ինչո՞ւ էի... Հիմա էլ եմ քանդակում:

— Ի՞նչ եք քանդակում...

— Տղամարդ: Չե՞ք զգում ոնց են տղամարդացել էս երեխեքը: Ընկերոջդ տղայից չե՞ք զգում...

— Չգում եմ:

— Իմ մասին գրել պետք չի: Այ էս Բառադուկ մասին գրեք՝ բվի տեսողություն ունի, գիշերն աչքից բան կփախնի՞, Թմբիկի մասին գրեք՝ հո նշանառու չի, Բանասերի մասին գրեք՝ նրա

Նման հետախույզ շատ չի պատահում, ձեր ընկերոջ տղայի մասին գրեք՝ առյուծի սիրտ ունի, ջոկատի հոգին է, մյուսներն էլ նրանցից պակաս չեն, ամեն մեկը մի կանթեղ տղա..

— Կանթեղ...— մրմնջաց հայրը:

— Լուսավորչի կանթեղը չե՞ք հիշում...

Լույս է տալիս երկար դարե, Ու վառվում են միշտ անշեջ Սուրբի մաքուր արցունքները Յուդի տեղակ նրա մեջ,— արտասանեց Արջը, շրջեց հայացքը:— Էդպես չե՞ր, Բանասեր... — Էդպես էր:

Մի պահ թախծոտ, սրտամոտ լռություն տիրեց: Հեռու հեռուներում ինչ-որ տեղ կրակեցին: Արջը նայեց ժամացույցին, ծալի գարկեց.

— Թռեք դիրքերը: Նրանց ճաշը պրծավ, հիմա շիզոֆրենիկը վրա է տալու:— Դարձավ Նկարչի հորը.— Ձեր գնալու ժամանակն է:

Հայր ու որդի իրար նայեցին: Հայրը հոգոց հանեց.

— Ծնողներիդ ի՞նչ ասեմ...

— Ասա՝ հենց մեզ փոխարինեցին՝ մի քանի օրով կգամ:

— Իմ կողմից համբուրեք Նկարչի հոր ճակատը, որ այսպիսի տղա է մեծացրել,— ասաց Արջը, նայեց բլիսդաժում մնացած մի քանի հոգուն, խստացրեց հայացքը:

— Դիր-քե-րը...

Մնացածների հետ տղան էլ գնաց:

— Գուցե մնա՞մ,— աղերսանքով Արջին նայեց հայրը: — Գուցե մի բանի պետք գա՞մ...

— Բացառված է,— ասաց Արջը, — Մի քիչ արագ իջեք, մեքենաներին չհասաք՝ կցրտահարվեք: Աստված տա՝ կհանդիպենք:— Արջը սեղմեց հոր ձեռքը և գնաց տղաների հետևից: Նկարչի հայրը ճամպրուկը մոռացած գնաց: Ու երբ հետևում մնաց լեռնագագաթը իր ցից քարերով, երբ հետ նայեց ու հասկացավ, որ իրեն այլևս տեսնող չկա՝ նստեց ձյան միջից դուրս

պրծած կապույտ, պսպղացող քարին, գլուխն առավ ակերի մեջ ու մղկտալով լաց եղավ:

Դիրքերում Արջը մոտեցավ Նկարչին, մեղավոր ժպտաց. — Մի մոմենտ մտածեցի, թե հորդ հետ կգնաս: Կներե՞ս...